

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Právní úprava negativních jevů ve školství II.
(průvodce studiem)
prof. Mgr. PaedDr. Jan Michalík, Ph.D.

Úvod:

Předkládaný studijní text je koncipován jako doprovodný studijní materiál k přednášce výše uvedeného názvu konané v rámci projektu *Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe* na Pedagogické fakultě v zimním semestru 2016.

Text slouží jako podklad, není vyčerpávajícím přehledem dané problematiky, má sloužit posluchačům k uvědomění si některých sdělených informací/institutů a jaké svého druhu „rozcestník“ při hledání dalších informací/pramenů.

Obsahem je přehled vybraných právních, ale částečně i faktických institutů vážících se k jevu obecně zvanému „šikana“.

Jedná se o vystižení právní podstaty či základu tohoto negativního společenského jevu. Cílem je přinést studentům pregraduálního studia učitelství základní náhled na (zejména) právní úpravu a vybavit je tak znalostmi, které mohou zúročit v přímé pedagogické práci na školách.

1. ŠIKANA A OBDOBNÁ PROTIPRÁVNÍ JEDNÁNÍ

Pozornost pedagogické veřejnosti vzbudila přednedávnem série článků zaměřených na znovuobjevený fenomén násilí na českých školách. Média se nejdříve věnovala útokům dětí na pedagogy, včetně toho s tragickým koncem, a posléze pokračoval (zatím nekonečný) seriál dětského násilí na dětech. Ve školství jsme si i pro činy nezadající si s terorismem nejhrubšího zrna zvykli užívat slovo téměř libě znějící: šikana. Šikanování je velmi nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je zejména omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý a komplexní problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví. Jedním z největších nebezpečí je skutečnost, že šikana bývá - přes značnou mediální pozornost posledních několika let - vnímána jako výjimečný jev a pokud již k ní dojde, setkáváme se s patrnou snahou po její bagatelizaci. Jestliže bagatelizace je pochopitelná ze strany rodičů dětí, které šikanu provádějí, je neomluvitelná a nepochopitelná dopouštějí-li se tohoto jednání pedagogičtí pracovníci.

Cvičení

Zamyslete se nad možnými projevy šikany u žáků v běžných školách a u žáků v základních školách speciálních.

Jakkoliv máme z minulosti v sobě zakódován odpor ke všem kampaním a přesvědčovacím akcím, v případě šikany (lze-li vůbec o nějaké kampani hovořit) máme a musíme učinit výjimku. Přitom není naprosto zřejmé, co všechno se pod pojmem šikana skrývá. Jiný obsah tohoto pojmu přinášejí pedagogové, speciální pedagogové, jiní psychologové, sociologové a jiní právníci.

Zpráva z tisku: „Šikanovaný školák strčil hlavu do oprátky“

Ponižování a šikanu od spolužáků už nechtěl Roman snášet. Proto ani nezaváhal, když ho škodolibí spolužáci navedli, aby se oběsil. Třináctiletý žák základní školy ve Velké Hleďsebi. Strčil hlavu do vlastnoručně smotané smyčky. Naštěstí, než si stačil podkopnout stoličku, jej odřízla babička, která našla vnuka odhodlaného skončit se životem. Hocha podle policistů spolužáci delší dobu fyzicky a

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

psychicky ponižovali a týrali. Strkali mu hlavu do záchodové mísy, máčeli ho ve studené vodě, tahali ho za ruce a nohy po podlaze, tloukli ho a schovávali mu školní pomůcky. Pak mu jeden z nich řekl, že by bylo pro všechny nejlepší, kdyby se oběsil. Případ policisté uzavřeli a kvalifikovali jako trestný čin omezování osobní svobody a vydírání. Zesměšňovala jej doslova celá třída, nechodil ani do jídelny, jen aby byl dříve doma. Vyhržovali mu, že jestli něco cekne, udělají z něho doživotního mrzáka. Ředitelka základní školy ve Velké Hleďsebi E. K. se k záležitosti odmítla vyjádřit: „Já Vám k tomu nic říkat nebudu, je to velmi choulostivá věc a já nemám žádné pověření někomu něco sdělovat...“

2. PRÁVNÍ ÚPRAVA ŠIKANY

Právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme, nicméně na potřebu komplexního řešení šikany reagovalo Ministerstvo školství, které vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních - (č.j. MSMT- 22294/2013-1). Pokyn se snaží dávat školám návod, jak šikaně předcházet a jak ji řešit. Pokyn však pokrývá pouze školní oblast (a ještě ne úplně) a neřeší (z povahy věci ani nemůže řešit) všechny právní následky šikanování. Proto je třeba, aby pedagogičtí pracovníci znali alespoň základy právní úpravy jevů, které obecně a paušálně nazýváme šikanou. Konkrétní podoby šikany spadají svým obsahem do několika právních odvětví a také prostředky několika právních odvětví (např. trestního, občanského, rodinného a správního práva) je možno zajišťovat alespoň přiměřenou reparaci původního stavu.

Metodický pokyn MŠMT definuje šikanu takto:

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí (agrese), která ohrožuje naplňování zásad a cílů vzdělávání ve škole a školském zařízení (dále jen „škola“) ve školounost vychovatelky v dětském v základní h předmětů odvozuje (a nikoli naopak), neshledáváme tudíž kolizní body, . V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí, se kterými se setkáváme ve školním prostředí, je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu. Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných stádiích více či méně vyskytuje téměř v každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je třeba klást na budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi žáky ve třídě a samozřejmě i mezi všemi členy společenství školy. Je důležité, aby pedagogové uměli rozpoznat a řešit počáteční stadia šikanování. V případě rozvinutí pokročilé šikany je nutná spolupráce školy s odborníky ze specializovaných zařízení.

Zajištění ochrany dětí před šikanou vyžaduje další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování, neboť běžné pedagogické postupy selhávají.

Právní řešení šikany je složité. Vždy záleží především na tom, v jaké konkrétní podobě protiprávního jednání se šikana projevuje. A tomu musí odpovídat i zvolené právní nástroje, jež mohou a mají agresora zastavit a potrestat. Stejný význam má však i celková atmosféra školy, na níž k šikaně dochází, postoj rodičů dětí pachatelů i obětí šikany, ochota, znalosti a právní vědomí pedagogických pracovníků. Tyto faktory však mají vliv již jen na schopnost organismu školy šikany vymýtit, nejsou samy o sobě schopny zajistit právními prostředky nápravu daného (protiprávního stavu) O právních aspektech jevů, které označujeme za šikanu, si povíme dále. Již nyní však musíme zopakovat jeden ze základních problémů stíhání pachatelů šikany. Je jím skutečnost „nedostatku věku“, tedy nezletilost pachatelů mladších patnácti let, která je činí neodpovědnými ve smyslu ustanovení norem trestního případně přestupkového práva. Ani nezletilost je v některých případech nevyjímá z odpovědnosti občanskoprávní a samozřejmě jsou „postižitelní“ sankcemi školské legislativy. V úvahu připadá i užití prostředků rodinného práva, zejména nařízení ústavní výchovy. V některých případech, byť ne příliš častých, je možné, aby bylo prostředky práva zakročeno i vůči zákonným zástupcům nezletilých

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

pachatelů závažných jevů šikany. Půjde na prvním místě o zmíněnou povinnost hradit škodu vyplývající z občanskoprávní odpovědnosti jejich potomka, v úvahu připadají i instituty tzv. rodičovské zodpovědnosti dle zákona o rodině a výjimečně i trestně právní odpovědnost (zejména trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže). Odpovědnost zákonných zástupců v jednotlivých případech je však ještě složitěji řešitelná, než je tomu u již tak dosti obtížně sledovatelné odpovědnosti nezletilých pachatelů činů šikany.

Cvičení

Jste ředitelka/ředitel školy. Pokuste se zamyslet, jaká opatření podniknete pro prevenci, odhalení šikany na Vašem pracovišti.

Východiskem současného návrhu na „nový“ způsob „řešení“ tzv. šikany je právě **obecné klima šikanu provázející**. Za desetiletí se mezi pedagogy, ale přiznejme i značnou částí laické veřejnosti rozšířil názor, který možno shrnout do následujícího konstatování: „Ano je to nepříjemné, ale zase se to zveličuje, vždyť toho zase tolik není, a nakonec – každý jsme to nějak zažili – a přežili“... Odborníci dodávají: „Agresivita je přirozenou součástí lidského chování a šikanu jako její vnější projev nejde nikdy zcela vymýtit“. Je třeba pouze nahlas říci: Právě tyto názory jsou podhoubím a živnou půdou šikanózního jednání řady dětí a dospívajících. Slovo „šikana“ nám už zní natolik běžně, že se stává svého druhu neutrálním označením jevu, který „byl, je a bude“. Hlasatelé uvedeného názoru, či jeho nuancí, zapomínají na několik věcí. Svět se mění, lidé sice pomalu, ale také. Generace dnešních psychologů, pedagogů a ředitelů považovala za „pořádný vodvaz“ vykourit Partyzáнку nebo Lípu za školní zdí, dnešním -náctiletým hrozí pervitin, extáze a hepatitida typu C, A, B. Šikana našeho mládí si začasté vystačila s úšklebky na barvu vlasů, pihy a odstávající uši. Podražené nohy v tělocviku představovaly vrchol násilí. Dnes není výjimkou: máčení hlavy na WC, pálení cigaretou, pomočení oběti, donucení požit výkaly zvířecí (i vlastní). Autor těchto řádků zná případy, kdy ředitelé škol tváří v tvář těmto jevům projevili nebyvalou míru právního (ne) vědomí: „Paní učitelko, až napíše na papír, co mu všechno dělali, potom to budu brát jako důkaz!“ Neidealizujeme a nestrašíme. Popisujeme stav obvyklý, z něž tehdy i nyní ční výjimky. Učitelé chodí na školení a ředitelé se učí přiznávat, že pojem „druhý život“ není zdaleka výsadou bývalé „třetí nápravné“. Nechtě pedagogové a psychologové dále prohlubují své specifické dovednosti v poznávání příčin, průběhu a následků tzv. šikany. Souhlasíme s tím, aby všechny preventivní aktivity primární, sekundární a třeba i marginální byly dále podporovány. **Jen prevence však evidentně nestačí**. Jde o postup, vůči aktérům, jimiž rozumíme žáka - oběť, žáka - tyрана, učitele, ředitele, školu, rodiče oběti a rodiče tyрана, případně pak další orgány sociálně právní ochrany, policii atd. A museli jsme konstatovat následující: Jestliže zmíněné pedagogické a psychologické postupy jsou stále více a lépe popsány, potom takřka vůbec není popsána, či jak je moderní říkat „ošetřena“, právní stránka věci. A zmíněná „žaloba na školu“ tvoří jen jednu součást tohoto fenoménu. Šikana je pedagogicko-psychologický termín pro jednání, jenž závažným protiprávním jednáním, které při určitém stupni společenské nebezpečnosti naplňuje podstatu soukromoprávního (občanskoprávního nebo pracovněprávního), správně právního či trestně právního deliktu. **Právo nezná šikanu, ale zná přestupek proti občanskému soužití, újmu na cti a lidské důstojnosti a zejména trestný čin vydírání, ublížení na zdraví, útisku, omezování osobní svobody, znásilnění, pohlavního zneužívání atd. atd.** Dnes i případy jasných správně právních či trestně právních deliktů řešíme prostředky pedagogiky a psychologie jako jsou rozhovor, terapie, snížená známka z chování... Je to stejně smysluplné (a vlastně i účinné), jako bychom za optimální a de facto jediný způsob řešení závažných násilných činů dospělých považovali návštěvu odpoledního kurzu správného chování. Vycházeli jsme z konstatování skutečných odborníků, (jež uvádějí promořenost škol šikanou v míře nevidané. **250 tisíc žáků ohrožených tzv. šikanou...** Je-li nějaký společenský jev natolik rozšířený a závažný v dopadech individuálních i společenských, je nezbytné, aby byl odpovídajícím způsobem regulován právními prostředky. V případech zmíněných deliktů tomu tak není. Z řady důvodů. Jedním

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

z nich je věk pachatele či škůdce a z něj vyplývající správně právní či trestně právní ne - odpovědnost. Proto je třeba počítat i s instituty tzv. odpovědnosti za škody v občanskoprávní rovině (viz ustanovení § 2920 a násl. občanského zákoníku) a bude o ní dále řeč podrobněji.

Současné možnosti adekvátní právní reakce všech rozhodujících subjektů **jsou téměř tristní**. Dílem pro jejich právní nejasnost, ovšem často i pro neznalost těch možností, které se nám nabízejí. Říká se, že škola je za vše odpovědná – a k ničemu nemá pravomoc. Vyjma tzv. výchovných opatření (důtky a na střední škole i institut vyloučení), klasifikačního opatření, tj. snížená známka z chování. V M. napadl žák učitelku. Brutálně, před svědky, s následkem pracovní neschopnosti. Žáka nebylo možno, pomineme-li komplikovaný a v praxi téměř nevyužívaný institut ústavní či ochranné výchovy v jeho fázi tzv. předběžného opatření, bez souhlasu zákonných zástupců převést do jiné školy. Případ, který nemá v dospělém světě obdoby. Nebo si někdo umí představit situaci, kdy dospělý terorista zničí život několika obyvatelům města, zůstává v něm pánem a stěhují se oběti? Není možné, aby pachatel, byť trestně neodpovědný, nadále setrval na škole, v níž terorizoval dalšího nezletilce a zmučená oběť týrání byla svými rodiči převáděna kamkoliv, kde se jí někdo ujme... V navrhovaném školském zákonu chybí věta typu: „Žáka plnění povinnou školní docházku může krajský úřad na návrh ředitele školy přearovat do jiné školy i bez souhlasu zákonných zástupců, dopustí-li se tento žák provinění (odkaz na zvláštní zákon) a poškozeným bude další žák nebo zaměstnanec školy“. Lze diskutovat o variantách takového uspořádání, nelze diskutovat skutečnost, že rodiče dvanáctileté dívky s DMO s pláčem chodí po městě a hledají školu, která by jejich dceru přijala. Rodiče třináctiletého teroristy s psychopatickými rysy jsou klidní, syn ve škole zůstane. Nemůže být jinak, je-li jediným použitelným vodítkem „metodický pokyn k řešení šikany...“ Svůj význam má a je dobře, že vznikl. Pro řešení námi popisovaných případů naprosto nestačí.

Samostatnou kapitolou (ne) možnosti odpovídající reakce společnosti na tyto činy je **způsob řešení trestněprávních deliktů spáchaných nezletilými**, tedy dětmi do patnácti let. Je nešťastný a neodpovídá současnému stavu vývoje společnosti a této skupiny obyvatel. Dodejme, že naprosto chybí přiměřené užívání institutu ochranné výchovy, včetně jeho odpovídajícího zvládnutí v rámci školského systému. Viz hysterická reakce médií na případy kamerových systémů ve výchovných ústavech...

Právní nástroje, jak agresora potrestat a zastavit další šikanu, se mohou lišit podle různých situací, ve kterých se bude oběť šikany nacházet. Prvním místem, kam se obrátit, je **sféra školy**, neboť právní řád přiznává žákům, resp. jejich zákonným zástupcům významná oprávnění a stanoví povinnost školy zajišťovat preventivní, ale i aktivní následnou ochranu před šikanou. Školy a její pracovníci však mnohdy existenci šikany popírají a snaží se zbavit odpovědnosti. Státní dohled nad školní činností vykonává Česká školní inspekce, dohled rodičů je zajištěn formou školních rad. Na chod školy má vliv též zřizovatel školy, ve většině případů je jím obec či kraj. Pokud šikana vyústí v **trestní stíhání** agresora pro některý trestný čin (např. vydírání, ublížení na zdraví apod.), pak bude mít oběť šikany postavení poškozeného s procesními právy v trestním řízení (např. právo na náhradu škody apod.). Mnohdy však na trestní stíhání nedojde, resp. je zastaveno např. pro nedostatek věku pachatele.

Při způsobení materiální škody nebo způsobení morální újmy je možno využít občanskoprávního řízení (žaloba na náhradu škody, žaloba na ochranu osobnosti). Problémem šikany je ta skutečnost, že je prováděna dětmi a na dětech, které nejsou plně duševně vyvinuty, následky mohou negativně ovlivnit další výchovu oběti i agresora. Agresori nejsou mnohdy pro nedostatek věku trestněprávně či občanskoprávně odpovědní. Lze proti nim uplatnit mnohdy nedostačující výchovná opatření, agresor uniká potrestání a mnohdy v šikanování pokračuje, což u oběti vede k pocitu nespravedlnosti. Někdy je oběť pod pohrůzkou násilí donucována k páchaní trestných činů (krádeže, ubližování mladším apod.), čímž se stává nedůvěryhodnou osobou v očích učitelů, ale i policie, kteří oběti nevěří, že delikty spáchala z donucení. Práví agresori zůstanou neprozrazeni a oběť může být ještě více poškozena.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

Školy a pedagogové

Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků probíhající během výuky, ale i o přestávkách, jinak řečeno mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému dozoru (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech, exkurzích apod.). Pokud je tedy šikana páchána v tomto období, pak je na místě odpovědnost příslušných pedagogických pracovníků za ní.

V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů).

Odpovědnost pedagogických pracovníků (dohled) je dále stanovena mj. v § 6 vyhlášky MŠMT č. 263/2007 Sb., kterou se provádí pracovní řád pro pedagogické pracovníky:

§ 6

Dohled nad žáky

(1) Dohled¹¹⁾ k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ve škole nebo školském zařízení při výchově a vzdělávání a s nimi souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb se vykonává v zájmu předcházení škodám na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí¹²⁾.

(2) Ředitel¹³⁾ školy nebo školského zařízení určuje provádění dohledu nad žáky. Vychází z konkrétních podmínek a přihlíží zejména k vykonávané činnosti, věku žáků a jejich rozumové vyspělosti, dopravním a jiným rizikům.

(3) Pedagogický pracovník koná podle rozvrhu dohled nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Jestliže ředitel školy povolí žákům pobyt ve škole před vyučováním, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním nebo po vyučování, zabezpečí jejich dohled. Dohled ve škole začíná nejméně 15 minut před začátkem dopoledního vyučování a 15 minut před začátkem odpoledního vyučování a končí nejdříve ukončením výchovy a vzdělávání nebo poskytováním školských služeb.

(4) Pedagogický pracovník vykonává podle pokynů ředitele dohled i mimo školu a školské zařízení, zejména při kurzech, exkurzích a jiných činnostech vyplývajících ze školních vzdělávacích programů nebo učebních dokumentů, při účasti na soutěžích, přehlídkách, popřípadě při jejich přípravě a na jiných akcích organizovaných školou nebo školským zařízením.

(5) Při akcích konaných mimo školu nebo školské zařízení, kdy místem pro shromáždění žáků není škola nebo školské zařízení, začíná dohled nejpozději 15 minut před dobou shromáždění na určeném místě. Po skončení akce dohled končí na předem určeném místě a v předem stanoveném čase. Místo a čas shromáždění žáků a skončení akce se oznámí nejméně jeden den před konáním akce zákonným zástupcům žáků.

(6) Dohled může vykonávat vedle pedagogického pracovníka i jiný zletilý zaměstnanec školy nebo školského zařízení, jestliže byl o výkonu tohoto dohledu řádně poučen. O tomto poučení se provede záznam.

Přímou povinnost preventivně působit a řešit šikanování je stanovena v Metodickém pokynu MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (čj. MŠMT 21291/2010-28). A specificky výhradně šikaně se věnuje další metodický pokyn MŠMT – k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. (čj. MSMT- 22294/2013-1).

Pokyn stanoví tyto **základní povinnosti školy** a jejich pedagogů v případě výskytu šikany:

čl. 3

(1) Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně řeší a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

(2) Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství;
- dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona, dle něhož mají zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte či žáka a právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání). Skutečnost, že dítě někoho šikanovalo nebo bylo šikanováno, lze chápat jako významnou skutečnost, která v průběhu vzdělávání nastala;
- škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů);
- v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které výše uvedeným nebyly oznámeny i přesto, že se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod.

Článek 4 stanoví jako základní východisko pro každou školu tvorbu „školního programu proti šikanování:

1) Školní program proti šikanování je nejučinnějším způsobem, jak ochránit děti před šikanou. Zahnuje v sobě metody řešení a další opatření zaměřená přímo na nápravu šikanování. Předpokladem jeho fungování je dobrá všeobecná prevence rizikového chování ve škole.

(2) Každá škola vytváří vlastní školní program proti šikanování.

(3) Školní program proti šikanování je klíčovou součástí Minimálního preventivního programu (dále též „MPP“).

(4) Bezpečnost žáků vyžaduje vždy splnění minimálních požadavků na řešení šikany (viz následující článek 5).

Článek 5 stanoví minimální požadavky na školu pro řešení šikany takto:

- ředitel školy je orientován v metodice, organizaci a právní problematice šikanování. Je to základní předpoklad, aby mohl vytvořit příznivé podmínky pro vyškoleného odborníka na řešení šikany a inicioval rozvíjení školního programu proti šikanování;
- škola má vyškoleného alespoň jednoho odborníka pro koordinaci a následně i pro řešení šikany (zpravidla školní metodik prevence, dle vyhlášky č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.). Pracovník pověřený řešením umí kvalifikovaně odhadnout stadium a formu šikany a rozhodnout, zda řešení zvládne škola sama nebo zda si povolá odborníka. (příloha vyhlášky č. 72/2005 Sb. stanovuje kompetence školních poradenských pracovníků, tj. školního metodika prevence, výchovného poradce, příp. školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga a také kompetence školských poradenských zařízení – pedagogicko-psychologické poradny (dále jen „PPP“), střediska výchovné péče (dále jen „SVP“) aj.);
- škola spolupracuje s PPP, SVP a dalšími organizacemi a institucemi při řešení pokročilých a neobvyklých šikan, které sama nezvládne;
- škola aktivně spolupracuje s rodiči na ochraně dětí a žáků před šikanou. Vhodný způsob je seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikanování, například na webových stránkách, v informativním letáku o škole a na třídních schůzkách (viz PŘÍLOHA 3);
- škola má ve školním řádu:

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

- zakomponován kategorický zákaz chování mající charakter šikanování a opatření, která se váží k tomuto závažnému porušení školního řádu (podrobněji viz PŘÍLOHA 4);
- zpracovaná pravidla používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Součástí tohoto textu je i stanovení kázeňských opatření při nedodržování těchto pravidel (viz PŘÍLOHA 4).
- ředitel školy zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole před vyučováním a o přestávkách, na vytipovaných rizikových místech v prostorách školy;
- škola má zpracovaný plán dalšího vzdělávání pedagogů, zejména pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů v prevenci šikanování.

Pedagogičtí pracovníci mají kromě výše uvedených povinností v oblasti prevence šikany, povinnost zejména vykonávat dozor nad žáky během doby, kdy jim je žák svěřen do přechodného dohledu, tj. během vyučování či v přímé souvislosti s ním (čl. 6 pracovního řádu). Pokud by se pedagogický pracovník dozvěděl o šikaně, která by mohla být trestným činem (např. ublížení na zdraví, krádež apod.), a tuto trestnou činnost by neoznámil na policii, mohl by **být stíhán pro trestný čin** neoznámení trestného činu, nepřekázení trestného činu, nadřizování, popř. schvalování trestného činu, za určitých okolností účastníkem na trestného činu (např. pedagog by viděl, jak je dítěti ubližováno, a ponechal by ho bez pomoci mezi šikanujícími žáky). Zanedbání jeho pracovních povinností by bylo možno kvalifikovat i jako **porušení pracovní kázně** a vyvodit z toho pracovní právní důsledky (snížení platu, výpověď apod.). Zanedbání dohledu (dozoru) může též zakládat **občanskoprávní odpovědnost** za škodu způsobenou nezletilými, na které byl povinen dohlížet.

Z dopisu jedné maminky autorovi textu:

Vážený pane doktore, dostala jsem na Vás kontakt od dr. Koláře z Prahy. Prosím Vás o pomoc při řešení mé situace. Pan dr. Kolář je už o celé věci informován a já bych tuto záležitost ráda řešila soudní cestou. Snad mi poradíte...

Napíšu Vám tedy ve stručnosti, co se stalo mému synovi na ZŠ a jak celá událost postihla nejen jeho, ale i mne jako matku. Jsem svobodná matka 14-letého syna. Ne vlastní vinou jsem bez zaměstnání a patřím mezi dlouhodobě nezaměstnané ženy, plně závislé na sociálních dávkách. Mám středoškolské vzdělání ekonomického směru a nyní dálkově studuji na VŠ v O.

Můj syn se stal v září ve škole obětí šikany. Snažila jsem se o její řešení, protože jsem měla velký zájem na tom, aby syn nemusel zbytečně měnit školu. Také jsem věřila v pedagogické schopnosti zaměstnanců školy. Ale krutě jsem se zmylila. Pravidelně jsem do školy docházela a informovala třídní učitelku. Ta stále tvrdila, že u nich žádná šikana není. Jediné, co udělala, bylo svolání třídnické hodiny, kde se zeptala všech žáků, kdo mému synovi ubližoval. Samozřejmě, že se nikdo nepřiznal. Pak odjela na dovolenou. Až po té, co jsem se obrátila na Krizové centrum, přislíbila nápravu a potrestání žáků. Syn však začal trpět vážnými zdravotními problémy - silnými bolestmi hlavy, které vyvrcholily kolapsem přímo ve škole a převozem rychlou záchrannou službou na dětskou kliniku. Od října byl v péči psychologa, psychiatra a neurologa. Pro tyto zdravotní potíže měl velkou absenci, která však byla vždy řádně omluvena telefonicky a následně i v žákovské knížce. Vánoční prázdniny syn trávil opět na dětské klinice. Tam se zjistilo, že všechny jeho zdravotní potíže vyplývají z prožitého psychického traumatu a nepřetržitého stresu ve škole. Lékaři doporučili přechod na jinou školu, právě kvůli tomu, že šikana byla řešena špatně a synovy kolapsy by se mohly opakovat. Před koncem pololetí jsem se informovala ve škole, jak tedy nakonec byla šikana potrestána. Hlavní iniciátor dostal třídní důtku. Ostře jsem s tímto řešením nesouhlasila a paní ředitelce oznámila, že v tomto případě není zajištěna bezpečnost mého syna a že od 2. pololetí nastupuje do nové školy. Pro velkou absenci ani nebyl v pololetí klasifikován. Ředitelce jsem řekla, že klasifikační zkoušky už bude dělat na nové škole. Avšak její reakce byla otřesná, začala

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

mne urážet, obvinila mne z toho, že po celém městě roznáším drby o jejich škole a že u nich žádná šikana není a že jsem si vše společně se synem vymyslela. Vrcholem všeho byl podnět k šetření na Odbor ochrany dětí a mládeže pro podezření na záškoláctví. Paní ředitelka mi totiž sociálkou vyhrožovala už i v říjnu. Navštívila jsem se synem pana V. z pedagogicko-psychologické poradny, který mi doporučil, ať syna přeřadím na novou školu a poté si stěžuji u zřizovatele školy. To jsem také udělala. A taková byla jejich odpověď:

Vážená paní,

k Vaší stížnosti ze dne 11. 2. 2004, která byla centrálně zaevidována a postoupena k vyjádření kompetentním orgánům sděluji následující. Dle vyjádření České školní inspekce Ostrava obsah stížnosti neodpovídá předmětu stížnosti vzhledem k tomu, že směřuje proti třídní učitelce nikoliv proti vedení základní školy. Tudíž vyřízení stížnosti je v kompetenci ředitelky školy.

2.1.1. ORGÁNY VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ

Nelze-li vyřešit situaci přes pedagoga, je nutné se obrátit na **další instance**. Výkon státní správy ve školství je, mj. uveden ve školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb.). Níže uvedené subjekty se dělí o výkon státní správy a samosprávy ve školství. Toto rozlišení má význam z hlediska případných opravných prostředků a možností nápravy, orgánů dozoru apod.

Státní správu ve školství vykonávají:

- ředitel školy,
- obecní úřady,
- krajské úřady,
- Česká školní inspekce,
- jiné ústřední orgány,
- Ministerstvo školství.

Samosprávu vykonává:

- obec - zřizuje se souhlasem kraje ZŠ, činí opatření na základě výsledků ČŠI, dává souhlas se jmenováním ředitele,
- kraj - zřizuje střední školy a VOŠ, odborná učiliště,
- rada školy (je-li zřízena).

Základní oblasti, které se nabízejí pro řešení činů označovaných jako šikana a jejich právní prostředky (možnosti).

Školská legislativa jako součást správního práva.

Právní řád přiznává žákům, resp. jejich zákonným zástupcům významná oprávnění a stanoví povinnost školy zajišťovat preventivní, ale i aktivní následnou ochranu před šikanou. Přesto často k šikaně dochází. Proto je možno vyvozovat sankce vůči pachateli těchto jevů v souladu s platnou školskou legislativou (viz heslo výchovná opatření).

Výchovná (kázeňská) opatření dle školského zákona

Dle školského zákona je možno agresorovi (žáku školy) uložit tato **výchovná opatření** (ustanovení § 31):

- podmíněné vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení,
- vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení,
- a další kázeňská opatření, která nemají právní důsledky pro žáka nebo studenta.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

2.1.2. TRESTNĚ PRÁVNÍ ASPEKTY ŠIKANY

Pokud šikana vyústí v **trestní stíhání** agresora pro některý trestný čin (např. vydírání, ublížení na zdraví apod.), pak bude mít oběť šikany postavení poškozeného s procesními právy v trestním řízení (např. právo na náhradu škody apod.). Mnohdy však na trestní stíhání nedojde, resp. je zastaveno, zpravidla pro nedostatek věku pachatele. V každém případě však existuje možnost nařízení **ochranné výchovy**, která je, žel, v naší společnosti soudy i laickou veřejností pedagogickou nedocenená. Trestní stíhání může být problematické u agresorů, kteří nedovršili 15 let věku, jejichž trestní stíhání je nepřipustné. V případě závažné trestné činnosti (trestné činy, za něž by připadal v úvahu výjimečný trest, např. vražda) těchto trestně neodpovědných agresorů starších 12 let soud uloží **ochrannou výchovu** ve zvláštních výchovných zařízeních; soud tak může učinit též, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší patnácti let, která spáchala čin, který by byl jinak trestný.

Agresorovi je třeba spolehlivě dokázat, že spáchal trestný čin, proto je třeba pro účely případného trestního řízení uschovat všechny věci, které by mohly sloužit jako důkaz - lékařské zprávy, popř. znalecké posudky psychologa, rozbité věci, které byly poškozeny v souvislosti s šikanou, fotografie. Problémem vyšetřování šikany je její skrytá povaha, agresoři mají mnohdy dobrou pověst mezi učiteli, šikana nemusí zanechat fyzické stopy, může se však projevit na psychice oběti, což může být vážným problémem při vyšetřování a dokazování šikany. Důkazem je mnohdy pouze výpověď poškozeného - oběti nebo znalecký posudek psychologa, neboť ostatní svědkové často odmítají vypovídat ve strachu z možné persekuce ze strany agresora.

Šikana jako trestný čin

Jednání s úmyslem šikany u agresora může naplnit skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisk, ublížení na zdraví, loupež, krádež, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství. U majetkových trestných činů je nutné, aby škoda způsobená trestným činem přesáhla částku 5 000 Kč, jinak se jedná o přestupek a čin bude projednán v přestupkovém řízení. Pachatel trestného činu je stíhán v trestním řízení prováděném dle trestního řádu.

Aby byl **pachatel trestně odpovědný**, musí být splněny tyto podmínky trestní odpovědnosti:

- musí se dopustit protiprávního jednání (trestného činu), jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a jež je společensky nebezpečné,
- protiprávním jednáním musí být poškozen či ohrožen právem chráněný zájem,
- mezi protiprávním jednáním a poškozeným zájmem musí existovat příčinná souvislost (jednání musí přímo způsobit škodlivý následek),
- zavinění pachatele (úmysl, nedbalost),
- pachatel musí v době spáchání trestného činu dovršit minimálně 15 let a být přičetný.

Oblast přestupků

Nižší stupeň společenské nebezpečnosti než trestný čin vykazuje **přestupek**. V případě šikany půjde nejspíše o některý z přestupků, jež obsahuje zákon o přestupcích (č. 200/1990 Sb.) V případě nezletilých však existuje stejná překážka (věk) jako u trestných činů.

2.1.3. ŠIKANA A OBČANSKOPRÁVNÍ OBLAST

Při způsobení materiální škody nebo způsobení morální újmy je možno využít **občanskoprávního řízení** (žaloba na náhradu škody, žaloba na ochranu osobnosti). (vše dle zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník).

Při šikanování často dochází k slovnímu napadání, urážkám, ponižování před ostatními apod. Zde přichází v úvahu ochrana osobnosti dle občanského zákoníku.

Jsou známy případy, kdy se oběť šikany (respektive její rodiče) domáhají vyšetření šikany, potrestání agresorů a vyvození důsledků ve škole. Mnohdy se stanou terčem dalších útoků ze strany pedagogů či

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

ředitele, kteří odmítají odpovědnost za šikanu a kteří oběti obviňují z toho, že šikanu zveličují, přehánějí apod. Stávají se tak paradoxně „dvojí obětí“ jednak přímé šikany a následné šikany ze strany ostatních spoluobčanů či školního vedení. Mnohdy útoky a urážky dosáhnou takové intenzity (např. výslovné urážky, jednoznačně nepravdivé informace, použití tisku, televize apod.), kdy je snižována lidská důstojnost či vážnost osoby ve společnosti, a je tak zasahováno do práva na ochranu osobnosti. Jedná se zejména o různé pomlouvání, rozšiřování nepravdivých informací o poškozeném či jeho rodičů, osočování.

Ochrana osobnosti poskytuje vedle práva trestního zejména právo občanské v Občanském zákoníku.

§ 81:

(1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.

(2) Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy

Generální klauzule se však neomezuje jen na aspekty uvedené v § 81. Její záběr je širší. V souvislosti se šikanou přichází v úvahu ochrana těchto osobnostních práv:

- a) právo na duševní a tělesnou integritu (ochrana života a zdraví), (§ 91 a násl.)
- b) právo na osobní svobodu – ochrana je poskytována též jinými právními předpisy (např. trestní zákon),
- c) právo na občanskou čest a důstojnost - ochrana spočívá zejména v zákazu neoprávněných zásahů na cti či důstojnosti. Při urážce na cti se vyžaduje, aby pomluva či jiný zásah byly nepravdivé a dosáhly určité intenzity, která je schopna snížit vážnost napadené osoby ve společnosti,
- d) právo na podobu a právo k podobizně (podobiznou je jakékoliv hmotné zachycení člověka např. obrazem, fotografií),
- e) právo na slovní projevy (právo uplatnit svůj slovní projev),
- f) právo na soukromí - právo jednotlivce rozhodnout, v jakém rozsahu mají být skutečnosti týkající se jeho soukromého života zpřístupněny ostatním. Právo na soukromí může ohrozit zveřejnění či rozšíření nejen nepravdivých, ale i pravdivých informací.

Jednotlivé **prostředky ochrany osobnosti** uvádí obecně § 82 Občanského zákoníku. V praxi má fyzická osoba možnost tzv. žalobou na ochranu osobnosti právo domáhat se zejména:

- a) aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti,
- b) aby byly odstraněny následky těchto zásahů,
- c) aby jí bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění (tím může být nejen např. veřejná omluva, ale i peněžité zadostiučinění v případě, že byla značně snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti). Výši škody určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

Kdo neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti **způsobí škodu (materiální)**, např. v důsledku pomluv dojde ke ztrátě zaměstnání, odpovídá za ni podle ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu. Tato většinou materiální škoda přistupuje k morální újmě, která byla způsobena zásahem do práva na ochranu osobnosti a náhradu za tuto škodu lze požadovat vedle peněžitého zadostiučinění.

§ 2956

Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona, nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

§ 2957

Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné. Jimi jsou úmyslné způsobení újmy, zvláště pak způsobení újmy s použitím lstí, pohrůžky, zneužitím závislosti poškozeného na škůdci, násobením účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost, nebo v důsledku diskriminace poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobně závažné důvody. Vezme se rovněž v úvahu obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavou hrozba nebo jiná příčina vyvolala.

Zpráva z tisku:

Mladík zažaloval školu kvůli šikaně. Chce odškodnění

Krajský soud v Plzni bude projednávat zřejmě vůbec první případ, kdy žák zažaloval školu kvůli šikaně. Devatenáctiletý B. požaduje po Střední škole v Oselcích na Plzeňsku peníze jako satisfakci za prožitě trauma a utrpení, které musel snášet od spolužáků.

Nevraživost ze strany jeho vrstevníků vyvrcholila v březnu 2008, kdy jej během vyučování jeden ze spolužáků podpálil. Z vážného zranění se mladík zotavuje dodnes. Následky bude mít trvalé.

„Podal jsem k soudu žalobu na ochranu osobnosti a náhradu škody,“ řekl Právu advokát Jiří Štancl, který bude chlapce u soudu zastupovat. O podrobnostech ale hovořit nechtěl. Odmítl sdělit i částku, kterou jeho klient po škole požaduje. „To se dozvíte, až se začne soud žalobou zabývat,“ uvedl Štancl. Hoch školu viní z toho, že k tragédii nemuselo vůbec dojít, kdyby řádně fungoval pedagogický dozor.

Spolužák škrtl zapalovačem

Ředitel školy Václav Bumbička nechtěl žalobu nijak komentovat. Na otázku, zda uvažuje například o mimosoudním vyrovnání, odpověděl, že celou věc nejspíš nechá na rozhodnutí soudu. „Jsme pojištěni. Pojišťovna bude spoluúčastník soudního řízení,“ dodal.

Ohnivě drama se odehrálo v hodině odborného výcviku. Při odmašťování a čištění pojezdu soustruhu na sebe Benedikt nešťastnou náhodou vylil kelímek s benzínem, jeho spolužák k němu přiběhl a škrtl zapalovačem. Hoch vzplál jako pochoděň. Přestože další spolužáci z něho hořící oděv hned strhali, utrpěl popáleniny druhého a třetího stupně na dvaceti procentech těla, a to hlavně na obličeji, rukou a hrudi. V té chvíli tam nikdo z učitelů nebyl.

S maskou na obličeji

V nemocnici zůstal popálený mladík několik týdnů. „Musel jsem ležet pořád rovně s rukama upevněnými v držadlech jako Ježíš na kříži. Teď už jsem sice doma, ale nemůžu dělat skoro nic.

Některé kožní transplantáty se špatně hojí, často to ještě krvácí,“ řekl Právu hoch.

Je ve věku, kdy jeho vrstevníci prohánějí holky. „Na to můžu zapomenout. Bude ze mě zrůda. Přišel jsem o všechny kamarády. Mám přezdívkou sklepní muž, protože nemůžu jít ani pořádně na světlo.

Připadám si jako v domácím vězení. Celé dny koukám na televizi, je to k zbláznění. Vůbec nevím, jaká mě čeká budoucnost, co bude dál. Lékaři říkají, že musím být trpělivý,“ pokračoval s beznadějí v hlase. Při procházkách venku musí na obličeji nosit speciální masku. Tvář si proto raději zahaluje šátkem.

„Lidé to berou jako provokaci. Nedávno mu nějaká starší paní začala nadávat, proč se maskuje šátkem, jestli se náhodou nechystá někoho přepadnout nebo něco vyloupit,“ uvedla matka poškozeného.

Viník si už svůj trest odpykal. Za těžkou újmu na zdraví ho soud v prosinci 2008 poslal na sedm měsíců do vězení. „Obžalovaný nad svým jednáním neprojevil žádnou lítost,“ řekla při vyhlášení rozsudku soudkyně Drahomíra Regnerová. Podle znalců bude mít chlapec doživotní následky. U soudu tehdy nevyprávěl, lékaři výslech nedoporučili s ohledem na jeho špatný psychický stav.

Zdroj: <http://www.novinky.cz/krimi/201559-podpalili-ho-spoluzaci-po-skole-chce-odskodneni-za-sikanu.html> (28.5.2010)

2.1.4. ŠIKANÁ, SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA, RODINNÉ PRÁVO

Zvláštní možnosti „izolace“ pachatele šikany je uložení **ústavní výchovy** podle ustanovení zákona o rodině. V tomto případě platí (z hlediska četnosti využití) totéž co jsme uvedli u výchovy ochranné. Problémem šikany je i ta skutečnost, že je prováděna dětmi a na dětech, které

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

nejsou plně duševně vyvinuty a následky mohou negativně ovlivnit další výchovu oběti i agresora. (hovoříme zejména o případech šikany na základních školách) Agresoři nejsou mnohdy pro nedostatek věku odpovědní. Lze proti nim uplatnit většinou nedostačující výchovná opatření, agresor uniká potrestání a mnohdy v šikanování pokračuje, což u oběti vede k pocitu nespravedlnosti.

2.2. VZTAH KE ŠKOLSTVÍ

Částečně jsme již při výkladu jednotlivých ustanovení právního řádu upravujících tzv. sociálně patologická jednání zmínili jejich souvislost s výchovou a vzděláváním, se školstvím. Stejně tak jsme v textu zmínili důležitost právní informace, která by pedagogům, ředitelům, sociálním pracovníkům a poradcům umožnila adekvátně reagovat i na složité výchovné situace. Ty, v nichž se dítě dopouští uvedených sociálně patologických projevů, k nejsložitějším patří. Lze rovněž říci, že bez (alespoň rámcové) znalosti jejich právní úpravy se užití výchovných prostředků zpravidla mine účelem.

Otázkou zůstává, nakolik se mají uvedená jednání stát předmětem zájmu školy (pedagogů) či nikoliv. V praxi se často objevují připomínky pedagogů k "malým pravomocem", které škola při "řešení" uvedených sociálně patologických jevů má. Tyto názory je zřejmě nutno odmítnout jako nedůvodné. Je třeba vycházet z jisté "dělbý rolí" mezi státními orgány a institucemi. Právě škola má nepochybně jiné poslání než vyšetřovat trestnou činnost dětí. Rozmrzení některých pedagogů je pochopitelné uvědomíme-li si praktickou stránku věci, s níž se zpravidla setkávají. Dítě se dopustí závažného protispoločenského jednání typu trestného činu. Věc je vyšetřena orgány činnými v trestním řízení, od počátku je nezletilý a celá věc dozorována orgánem péče o děti. Na závěr je vyšetřovatelem policie (jednalo-li se o trestný čin) přijato usnesení o odložení trestního stíhání z důvodu nízkého věku pachatele. Na orgánech péče o děti je rozhodnutí zda podají návrh na nařízení ochranné výchovy či nikoliv. Celá procedura s mnoha procesními kroky může trvat řadu měsíců, někdy i déle. Je pochopitelné, že pedagogové, škola, očekávají, že věc bude uzavřena v co možná nejkratším termínu. Právě proto, aby i oni mohli, být "jen" výchovnými prostředky reagovat. Považují pak zpravidla za tzv. výsměch spravedlnosti, jestliže nezletilý chlapec, který v noci přepadával důchodce a okrádal je o peníze, chodí i několik měsíců po činu "rozesmátý po chodbě školy" (jedná se o autentický výrok jedné učitelky na uvedený čin žáka deváté třídy).

Existuje však i možnost jak každého výše uvedeného jednání nezletilého využít ve výchovné práci se třídou, s kolektivem žáků. V rámci předmětu občanská výchova, ale nejen v něm, je přímo žádoucí využít každé takové situace k preventivnímu seznámení všech žáků s následky, které může mít, se stupněm společenské nebezpečnosti a všemi souvisejícími aspekty. Znovu je třeba vyzvednout preventivní roli represivních opatření, kterým je případně dítě v takových situacích vystaveno. Vedle toho je však vhodné připomenout si ještě jednu skutečnost. Pedagogové přistupující ke svému povolání zodpovědně a s potřebnou mírou profesionality zpravidla těžce nesou tyto závažné prohřešky dětí a považují je do jisté míry za vlastní profesionální selhání. Ovšem např. v případě dlouhodobé šikany, která prorůstá školou a za podmínek zanedbávání povinného dohledu ničí život a duši řady slabších dětí – tady je nutno hovořit o selhání pedagogů.

Vedle toho se však řada pedagogů nemůže smířit s žáky, kteří sice představují výjimku (na každé škole najdeme jednoho či dva) ale svým neustálým porušování všech možných ustanovení zůstávají zcela mimo výchovné působení.

Pro zájemce

Na besedě s řediteli škol jednoho okresu ve Východních Čechách jsem dostal dotaz od ředitele zvláštní školy. Možná spíše než dotaz se jednalo o prosbu. Tázal se mne, jestli neexistuje možnost jak se zbavit žáka, který má ještě plnit dva roky povinné školní docházky, je mu již patnáct let,

Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe

několikrát opakoval třídu. Je drzý, krade, prostě uráží pedagogy, poslední dobou spíše hrozí napadení než jen urážky... Naštěstí prý ale zase poslední dobou do školy moc nechodí. Rodiče by souhlasili s osvobozením od povinné školní docházky. „Nešlo by to takhle nějak...?“

Nešlo, musel jsem odpovědět. Institut osvobození od povinné školní docházky je určen k řešení jiných situací, žák opravdu do školy chodit musí, nebo spíše má. V úvahu připadá jen řešení formou nařízené ústavní výchovy... Ovšem toho se ve škole bojí, jak mi hned dodal pan ředitel. Bojí se toho, co by žák udělal, až se vše dozví.

Na oné besedě, ale ani v reálném životě jsme řešení nevymysleli. Možná, že dokonce žádné řešení nemá. V zájmu duševní hygieny pedagogů, v zájmu profesionálního výkonu práce, je nutno si přiznat, že vždy existovali, existují a budou existovat žáci, kteří nejsou začleněni do jakéhokoliv systému samokontroly, děti silně cynické s hostilními postoji, anetičtí k čemukoliv pozitivnímu... Samozřejmě, že se bude jednat o řídké výjimky, ale existují a budou existovat. V těchto případech je samozřejmě možno počítat s omezujícími opatřeními, ale ani ona, jak patrně z příkladu, nemusí mít vždy žádoucí účinek. Pedagogy by však taková dílčí zklamání neměla vést k pedagogickému nihilismu a zevšeobecnování vedoucím k odsudkům celé mladé generace.

Literatura

- 1) MICHALÍK, Jan: Vybrané kapitoly z práva pro speciální pedagogy. Olomouc: Vydavatelství UP, 2013, ISBN 978-80-244-3620-3.
- 2) MICHALÍK, Jan: Základy práva. Olomouc: Vydavatelství UP, 2013, ISBN 978-80-244-3675-3.
- 3) Kraus, J.; Petráčková, V. 1997. Slovník cizích slov. Praha: Academia. ISBN 80-200-0607-9.
- 4) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- 5) Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním.
- 6) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- 7) Zákon č. 135/2006 Sb., zákon na ochranu před domácím násilím.
- 8) Zákon č. 273/2008 Sb., zákon o Policii České republiky.
- 9) Zákon č. 200/1990 Sb., zákon o přestupcích.
- 10) Zákon č. 379/2005 Sb., zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.
- 11) Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.
- 12) Zákon č. 200/1990 Sb., zákon o přestupcích.
- 13) Zákon 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
- 14) ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE. OSN. [online]. c2013. [cit. 2012-20-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>.
- 15) Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (čj. MŠMT 21291/2010-28).
- 16) Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. (čj. MSMT-22294/2013-1).